

NÓURALOM?*

Shaw mindenben szeretett ellentmondani. Ha a századvég a női emancipációért küzdő mozgalmaktól volt hangos, s a Szabadelvű Nők Szövetsége és más hasonló nevű szervezetek gyűlésein ezernyi szövetkosztümös, ingblúzos Nóra emelte fel szavát az elnyomó férfiak ellen, Shaw sietett bebizonyítani, hogy ennek éppen a fordítottja az igaz: vagyis a nők nyomják el a férfiakat.

Tételét szokásától eltérően nem szarkazmussal, gonoszkodó fölényel bizonyította, hanem gyengéd, lírai színdarabbal, mert mondandójához ez a bizonyítási eljárás illet leginkább. A címszereplő Candida, a kedves és szép fiatalasszony ezerszer okosabb és erősebb a szerelméért versengő férfiaknál. Éppen nőiességével, finom ösztöneivel, tapintatával győzi le őket, önfeláldozással és szeretettel, a női nem eme alattomos

---

* In Létay Vera: *Komédia*. Magvető, 1976. 96-100.1.

fegyvereivel. E nemes indítékú nőuralom sokkal ravaszabb és kivédhetlenebb a férfiak nyílt elnyomásánál. A férfiak hatalma látszat, és ezt a látszatot Shaw szerint az okos nők engedélyezik számukra. A darab végén Candida szelíd elnézéssel, de nem titkolt öntudattal meg is fogalmazza, amikor férjéről, Morell nagytiszteletű úrról, annak füle hallatára, ezt mondja: „Azért parancsol ő ebben a házban, mert én tettem úrrá, jóllehet erről nincsen tudomása...”

Shaw férfiúi és írói mivoltában cseppet sem érzi megsértve magát a Candida-féle édes terror miatt, nem követeli a férfiak emancipációját, sőt igazi gavallérhoz illően a bölcs asszonyka emberi értékét jóval a férfi szereplőké fölé taksálja. Hiszen a saját hangjába, szónoki tehetségébe szerelmes anglikán lelkész, az „új divatú” keresztényszocialista eszmék megszállottja, aki egyforma lelkesedéssel prédikál a templomban és a Fábíánus Társaságban, az anarchisták Ligájában és a Gyártulajdonosok Szövetségében (Shaw-nak magának is nagy szónoki múltja volt, nem nehéz kiolvasni az öniróniát), éppen olyan esendő lény, mint a főnemesi származású, fellengzős szavú kamaszköltő, aki csaknem elájul az iszonyattól, amikor rajongott szerelme szájából olyan közönséges szavakat kell meghallania, mint: hagyma és súrolókefe.

Nem az a dráma itt, hogy vajon Candida a hamvas költő, avagy gyermekei apjának szerelmét választja; ez egy pillanatig sem kétséges. Inkább az érdekes, miként bukkannak elő a látszatok mögül a valódi erőviszonyok. Shaw felmagasztosítja Candida szép alakját, korántsem a meghatottság lírai könnyeivel – ezek nem nagyon illenének hozzá –, de gyaníthatóan azzal a mellékgondolattal, hogy borsot törjön az emancipáció

harcos amazonjai, a szabadelvű kékharisnyák orra alá. Mert Candida valóban eszményi nőalak, a lehető legvonzóbb, legkényelmesebb nő-ideál – a férfiak szempontjából. Először is szép, ami minden bizonnal nem volt elmondható a szabadelvű hölgyek mindegyikéről. Neveli gyermekeit, sikál és főz, mindig csinosan jár, a lakást otthonossá varázsolja, anyáskodik a férje fölött, a rabszolganők odaadásával legyezetgi hiúságát, a házi kellemetlenségeket magára vállalja. „Felépítettem neki – mondja férjéről – a békességnek, elnézésnek, nyugalomnak és szeretetnek ezt a várát, és szakadatlanul őrt állok előtte, hogy ne engedjem be hozzá az élet kicsinyes gondjait.” Íme, az eszményi elnyomó, Shaw a Candidában kigúnyolja ugyan a férfiönzést, de férfiönzéssel rajzolja meg ezt a nőideált.

Ibsen, a nagy mester naivabbul, kevésbé szellemesen, de együttérzőbben szólt a nők helyzetéről a polgári házasságban. Amikor a nőkről beszélt, valóban a nőkről beszélt, a nők érdekéről s nem a férfiakéről. Nóra otthagyja családját, világgá megy, hogy „ember legyen”, s ennél a mosolyognivalóan romantikus gesztusnál ma sem tesznek sokkal többet a női egyenjogúság lázadói. A századforduló óta talán sohasem volt olyan élénk az emancipációs harc, mint éppen manapság: a világsajtó a nők felszabadító mozgalmának eseményeivel van tele, riportok tömege, filmek számolnak be asszonyokról, akik otthagyják szeretett férjüket, gyermekeiket, hogy a családi élet rabsága helyett az „önmegvalósítás” rögzös útját válasszák. Hogy ez az út hová vezet, erről éppen úgy nem beszélnek a krónikák, mint a múlt századi Nóra esetében. A választás egzisztenciális következményeiről sem esik szó. Úgy látszik, azokban a körökben, ahol a

„világgá menés” divatja hódít, az egzisztenciális kérdések fel sem vetődnek, a beszámolók a mozgalom társadalmi, osztályhátterét ritkán emlegetik. A Candida lemondó, önfeláldozó asszonyideálja valószínűleg ma is jobban megfelel a férfiak, mint a nők számára. A nők, bár nem riadnak vissza az önfeláldozástól (mint ahogy a férfiak sem), nem szeretik, ha ezt „jellegzetes női erényként” elvárják tőlük.

A Madách Színház Kamaraszínházában újítták fel a Candidát, de nem derült ki, miért. Félreértés ne essék, a fentiekből nem az következik, hogy valami harcos állásfoglalást hiányolunk a nőkérdésben, csak éppen valamilyen állásfoglalást valamilyen kérdésben, akár művészi kérdésben is. Mert az a gyengéd tónusú, ironikus és finom pszichológiai játék a szerető asszonyszív rejtelseiről, amellyel Kerényi Imre rendezése elandalít bennünket, ismét bizonyítja ugyan tehetségét a líra, a humor, az elfogulatlan emberábrázolás iránt, de mindez kevésnek bizonyul, hogy Shaw-nak ezt a nem éppen legerőteljesebb korai színdarabját izgató színházi élménnyé tegye. Nemcsak Ottlik Géza remek fordításának, de a kelet-londoni lelkészház századvégi ízléssel berendezett szalonjának (a díszletet Köpeczi Bócz István, a jelmezeket Hruby Mária tervezte) és a színészi alakítások csaknem mindegyikének jellegzetes légköre van. A színészek meghitten és finoman játszanak, bár nem egészen pontosan azt, amit szerepük megkívánna.

Domján Edit az anyáskodó, átszellemülten kedves Candida megformálására igen szép eszközöket talál, a fölényes tisztánlátás, a női bölcsesség elhíttetéséhez azonban játéka dorombolóan édeskés. Mensáros László kenetteljes, fáradt Morell lelkésze sem

felel meg teljesen a shaw-i elképzelésnek, mely szerint egy energikusan magabiztos, színészhajlamú erkölcsprédikátor fennkölt önzése és rövidlátása lepleződik le a darabban. A konvenciók ellen lázadó, széplelkű költőt Timár Béla játssza, rafinálatlan őszinteséggel, kisfiús bájjal, s a szakmai járatlanság sokszor megható esetlenségével. Az előadás legteljesebb karakterét Nagy Anna teremtette meg egy mérges és érzelmes vénkisasszony figurájában, akit a tragikum és a humor fénytörésében ábrázolt nagyszerűen. Kevés vonással megrajzolt, mégis mosolygásra ingerlően hiteles alak Bálint András segédlelkésze. Basilides Zoltán kacagtatóan játssza a gyermekmesékből jól ismert csalafinta és közönséges lelkű rókát, aki uzsonnára elfogyasztja a tyúkocskákat, csak az nem világos, hogyan került a koma a kertek aljáról Shaw színdarabjába. Ámbár a darab megbocsátó, szeretetteljes hangulatában még az ő számára is akad hely a szuffita lámpák alatt.